

DEFINICE MĚNY V EVROPSKÉM PRÁVU

JAKUB JEDLINSKÝ

Abstrakt

Článek se zabývá otázkou, zda a jak primární právo Evropské unie, popř. balíček nových norem označovaný jako Bankovní unie, vymezuje pozici oficiální měny, jak ji definuje a zda jakýmkoli způsobem zakotvuje pozici komerčních bank jako dominantního emitenta peněz, nebo zda naopak nebrání rozvoji alternativních měnových řešení a současné měnové nastavení je výsledkem spíše úzu než záměrného plánu obsaženého v právu. Pro potřeby takové právní analýzy autor nejdříve provádí systémovou analýzu eura jako měnového typu, který lze označit za kreditní fiat měnu. Cílem článku je vymezení hranic toho, co je ještě v současnosti a blízké budoucnosti v Evropské unii možné, pokud jde o samotné nastavení fungování měn.

Klíčová slova:

Definice měny, bankovní unie, finanční regulace, monetární politika

Klasifikace JEL:

E42, G28, E50

Úvod

Již řadu let se svět a zejména Evropská unie potýká s obtížně řešitelnou dluhovou krizí. Ačkoli většina odborníků stále spatřuje příčinu krize v nezodpovědnosti vlád nebo bankéřů, část ekonomů označuje za jádro problému samotné nastavení měny. Kritizují typ peněz, který používáme, tedy fiat¹ měnu podloženou dluhem. Zajímavý projev sílící skepse vůči kreditním penězům představují konkrétní pokusy nových měn, se kterými experimentují některé vlády i nezávislá veřejnost.

Jedná se zejména o fenomén tzv. kryptoměn a měnové experimenty na Islandu, v Ekvádoru a v některých dalších státech a regionech. Finanční služby prochází dynamickým inovačním procesem, což dokládá například zpráva Světového hospodářského fóra (WEF, 2015). Zejména bitcoinu se v posledním roce dostává adopce ze strany významných finančních institucí, získává svůj právní rámec a na něm založenou technologii se zájmem studují i státní instituce.

Tento článek se nevěnuje těmto alternativním měnovým přístupům. Soustředí se pouze na existující oficiální měnu v EU, tedy euro. Cílem je definovat zákonné hranice toho, jak může být v současné EU měna navržena, a zodpovědět tak na otázku, zda a kam až se může euro jako takové posunout a jaký existuje legální prostor pro případné paralelní měny stojící vedle něho. Metodou je tedy systémová a právní analýza. Hypotézou práce je, že v dokumentech zakotvujících do evropského práva společnou měnu euro, existují mantinely, které ji definují jako tzv. kreditní fiat měnu, čili měnu emitovanou výhradně nebo téměř výhradně² proti účetnímu vytvoření dluhu a to bankovní soustavou. Opačnou hypotézou je, že taková pravidla výslovně stanovená nejsou, jsou pouze presumována nebo je emise eura limitována možnostmi podvojného účetnictví a zákazem emise peněz proti zisku. Pokud by byla hypotéza zamítnuta a opačná hypotéza se tak prokázala, pak lze v EU uvažovat o řešení finančních problémů redefinicí měny a to bez nutnosti změn v primárním právu.

¹ Pojem fiat v této práci označuje každou měnu, již není hodnota dodávána směnitelností za podkladové aktivum (viz dále), ale pouze zaštitěním státní mocí, která má teoretickou možnost jejího přijímání vynucovat.

² Lze uvažovat marginální a nepříliš obvyklé jevy jako je ražba mincí či pamětních mincí se ziskem nebo nákup nedluhových aktiv za hotovost centrální bankou.

Tato práce čerpá především z oficiálních právních dokumentů EU, jejích institucí a členských i nečlenských států. Dále ze stanovisek a právně nezávazných publikací stejných subjektů. Jako doplňkové zdroje pro hlubší pochopení tématu Bankovní unie byly využity telefonní rozhovor s Martinem Špolcem, jedním z autorů legislativy Bankovní unie, a přednáška Jana Fraita, výkonného ředitele Odboru finanční stability při ČNB, z června 2015, jejichž myšlenky však v práci přímo zahrnuty nebyly.

1. Nastavení měny

Pro potřeby této práce je nutné stanovit si charakteristiky měn, které mohou jednu měnu odlišovat od jiné. Ignorování takové potřeby vede k představě, že jednotlivé měny se od sebe odlišují pouze názvem, symbolem, autoritou centrální banky a vzájemným kurzem. Pro většinu světových státních měn to obecně platí, protože se jedná o měny stejného typu. Vedle toho však existuje v teorii i praxi řada odlišných přístupů k nastavení měn, které budou vzhledem k omezenému prostoru článku nastíněny zběžně. Především díky stále populárnějšímu fenoménu kryptoměn se diskuze o měnových záležitostech rozšiřuje i o takové otázky.

Měnu lze charakterizovat prostřednictvím její podstaty, monetární autority, nosiče, měnové jednotky, přenosové soustavy, institucí, kolaterálu, vzniku a zániku. Jedná se o čistě funkční, autorem vytvořenou systematizaci, která má pomoci pochopit závěry této práce. Nepochybně lze uvažovat i o jiných charakteristikách³, tyto jsou však dostatečně fundamentální na to, aby dokázaly rozlišit nesourodé typy měn. Práce zkoumá, jak pevně je euro v těchto charakteristikách zakotveno a také kolik prostoru zbývá pro měny odlišné.

Podstatou měny se rozumí typ souboru principů, které omezují možnosti jejího fungování. Podstata měny je zároveň to, co jí dodává důvěryhodnost. V případě eura nebo české koruny (pro něž se bude dále používat termín kreditní fiat měna) je podstata čistě konsenzuální v tom smyslu, že peníze existují jako sociální instituce a to právě v takové formě, jaká je výsledkem společenské potřeby. Fungování těchto měn je omezeno pouze legislativou, případně zvyklostmi a účetními pravidly. Společenský konsenzus může být proměnlivý. Některé jiné měny mají podstatu fyzickou, jsou omezeny nikoli lidskými, ale přírodními zákony. Příkladem by mohly být měny emitované na základě zlatého standardu

³ Např. ECB rozlišuje kategorie jako legální status nebo omezenost nabídky peněz (ECB, 2012).

(tzv. free coinage). Moderní elektronické kryptoměny jsou pak omezeny počítačovým protokolem, programem.

Monetární autoritou se rozumí subjekt, který je oprávněn emitovat nové jednotky měny. V případě kreditní fiat měny se jedná nejen o centrální banku, ale v praxi o bankovní sektor jako celek. Úvěrová komerční emise má totiž prakticky stejné postavení jako centrální bankou emitovaná hotovost, jak bude dokázáno v kapitole 2. Používání hotovosti (a tradičních šeků) ve světě navíc rychle ztrácí na významu (WEF, 2015). Podle zprávy parlamentního výboru pro premiéra Islandu „se ukazuje, že systém částečných rezerv mohl omezit schopnost Centrální banky kontrolovat nabídku peněz, zatímco bankám dal moc i motivaci tvořit příliš mnoho peněz. Vskutku, komerční banky rozšířily nabídku peněz během čtrnácti let končících bankovní krizí v roce 2008 na devatenáctinásobek.“⁴ (SIGURJONSSON, 2015, str. 10) To potvrzuje i ECB: „Během času začal být monopol (na tvorbu peněz) sdílen s komerčními bankami, když začaly být vklady a jejich transfer prostřednictvím šeků a platebních příkazů všeobecně přijímány. Bankovky a peníze komerčních bank se staly plně zaměnitelnými.“^{5,6} (ECB, 2000) Roli komerční emise bankovních peněz vysvětluje také např. zpráva Bank of England (McLEAY, 2014), Krejčí (KREJČÍ, 1998), Mayer (MAYER, 2014b), Revenda (REVENDA, 2014), Mehrling (MEHRLING, 2010), Keen (KEEN, 2011) a jiní.

Nosičem je vnější zobrazení peněz ve skutečném světě. Nosičem je to, co lidé vnímají jako peníze. V případě kreditní měny se jedná o mince a bankovky a vzhledem k výše uvedenému i bankovní a nebankovní účty. Měnovou jednotkou eura je 1 euro, které se dělí na 100 centů. Jde o měrnou jednotku, podobně jako kilogram nebo metr.

Přenosovou soustavou se rozumí systém, skrze nějž peníze mění majitele. Přenosovou soustavou moderních fiat měn je účetnictví. Fyzické předání hotovosti pouze symbolizuje

⁴ Originální znění: „There is indication that the fractional reserve system may have limited the Central Bank's ability to control the money supply while giving banks both the power and incentive to create too much money. Indeed, commercial banks expanded the money supply nineteen-fold in the fourteen year period that ended with the banking crisis of 2008.“

⁵ Originální znění: „Over time, this monopoly came to be shared with commercial banks, when deposits and their transfer via checks and giros became widely accepted. Banknotes and commercial bank money became fully interchangeable“

⁶ Přesto pokud ECB na svých oficiálních stránkách (ECB, 2015) mluví o euru, myslí tím výhradně hotovost. Tím si protirečí a laickou veřejnost částečně uvádí v omyl. Skutečný právní rozdíl mezi hotovostí a elektronickými penězi je v tom, že (zatím) nejsou elektronické peníze zákonným platidlem v tom smyslu, že by bylo nezákonné je neakceptovat jako úhradu platby. V praxi dosud někteří obchodníci, zejména stánkaři, nepoužívají platební terminály.

transakci, která by se měla zobrazit v účetnictví. Hotovost je v zásadě token. Samotné držení hotovosti a fyzická možnost ji předat ještě neznamená, že je takový držitel skutečně oprávněn hodnotou disponovat.

Institucemi se rozumí všechny subjekty, které regulují měnu nebo jsou nezbytné pro její udržování a fungování. V případě kreditních fiat měn se jedná o komerční banky, centrální banky a mezinárodní banky (do určité míry o zákonodárné sbory, které se podílí na stanovení pravidel).

Kolaterálem se rozumí podklad měny. Jde o hodnotné aktivum, které lze vždy získat za peníze a to v konkrétním mimotržním kurzu. Pro existenci kolaterálu postačuje, pokud alespoň některé subjekty mohou tuto možnost využít. Dnešní fiat měna (od rozpadu bretonwoodského systému) žádný kolaterál nemá. Aktiva centrální banky, které se někdy jako podklad měny označují, takto pojaté definici nevyhovují.

Vznikem se rozumí způsob, jakým nové jednotky peněz vstupují do ekonomiky. V případě kreditní fiat měny je emise téměř výhradně doprovázena vznikem nového dluhu⁷. Německý ekonom Thomas Mayer hovoří o tzv. pasivní měně (MAYER, 2014a). Měna se řídí podvojným účetnictvím, které neumožňuje vytvořit hodnotu proti ničemu. Růstu aktiv musí odpovídat růst pasiv. Expanzí účetní rozvahy roste počet závazků. S růstem peněžní zásoby tedy roste celkové nominální zadlužení. Dlužníkem je buď příjemce úvěru, nebo sama banka, pokud z nově emitovaných peněz kupuje např. dluhopis nebo budovu, jak popisuje Sigurjonsson: „Povšimněte si, že banka může vytvořit peníze také tím způsobem, že koupí aktivum jako například vládní dluhopis, majetek nebo budovy. Stejně jako v případě půjčky je získaný majetek zaznamenán jako aktivum v rozvaze banky a proti tomu banka zvýší prodejčův vklad o stejnou částku, což se zaznamená jako pasivum.“⁸ (SIGURJONSSON, 2015, str. 22)

⁷ Krejčí (KREJČÍ, 1998) argumentuje, že nové peníze lze vytvořit bezdlužnou cestou, když centrální banka provádí operace na volném trhu. To je z hlediska jedné ekonomiky pravda, v globálním kontextu je ale z oběhu stažena jiná měna, která už většinou sama byla emitována proti účetnímu vytvoření dluhu. V některých státech lze rovněž razit mince proti zisku, jejich podíl na nabídce peněz je však marginální.

⁸ Originální znění: „Note that a bank can also create money in this way when they buy assets, such as government bonds, property or buildings. Just as with a loan, the acquired property is recorded as an asset on the bank's balance sheet and the bank increases the seller's deposit with the equivalent value, recorded as a liability of the bank.“

Zánikem se rozumí způsob, jakým měnové jednotky opouští ekonomiku. Jelikož jsou peníze v kreditní měně emitované proti dluhu, pak spolu se splácením takového dluhu (úvěru, dluhopisu atp.) mizí, jsou účetně likvidovány a dochází ke smrštění účetní rozvahy banky. Jednotlivé jednotky peněz jsou tak dočasné⁹. Slovy Sigurjonsonna: „K zániku peněz dochází, když banka přijme vklad jako splátku dluhu nebo když banka prodá aktivum a přijme vklad jako platbu. Cestou banálního podvojného účetnictví je na pasivním vkladovém účtu připsáno na má dáti a zároveň na aktivním účtu (například úvěrovém) je připsáno na dal. Obě strany rozvahy jsou tak sníženy.“¹⁰ (SIGURJONSSON, 2015, str. 22)

Mezi nejvýraznější možné odlišnosti v nastavení potenciální paralelní (komplementární) měny či přímo nově definovaného eura může patřit převedení práva vytvářet peníze na jiné subjekty (výhradně centrální banku, vlády, případně neosobní počítačový protokol), navázání měny na hodnotné podkladové aktivum nebo třeba odstranění úvěrového principu fungování peněz (a tím způsobenou „dočasnost“ peněz).

2. Evropská legislativa

2.1 Wernerova zpráva

První myšlenka měnové integrace v Evropě pochází už z konce 60. let, kdy vzniknul tzv. Wernerův plán. Tento plán načrtl projekt společné evropské měny. Významné bylo, že vznikal ještě v době působnosti brettonwoodského měnového systému. Evropské měny byly tehdy, zprostředkovaně přes americký dolar, podloženy zlatem. Bankovky byly za určitých podmínek a v závislosti na kurzu k americké měně směnitelné za zlato. Tím se zásadně lišily od bezhotovostních peněz, které v zásadě pouze vyjadřovaly soukromý dluh. Na počátku 70. let došlo ke krachu brettonwoodského systému a spolu s ním zkrachoval na dlouhá léta i projekt společné evropské měny.

⁹ U hotovosti je situace o něco složitější, ale podrobná účetní analýza nemá význam pro splnění cíle této práce.

¹⁰ Originální znění: „Deletion of money happens when a bank accepts a deposit as repayment of a loan, or when a bank sells an asset and accepts a deposit as payment. Through simple double entry bookkeeping, the liability (the deposit account) is debited and the asset (such as a loan account) is credited. Both sides of the balance sheet are reduced.“

Návratem k této myšlence byla až Delorsova zpráva z roku 1989, jejíž závěry „uzákonila“ smlouva o EU (Maastrichtská smlouva). V měnových otázkách zpráva do značné míry čerpala právě z Wernerova plánu, ovšem již v době, kdy západní svět dávno používal kreditní fiat měny, tedy měny bez kolaterálu, vytvářené účetně proti dluhu mechanismem popsáným v kapitole 1. Měnovou část smlouvy o EU přejímá i aktuální Smlouva o fungování EU (Lisabonská smlouva), proto má dodnes význam se logikou Wernerovy zprávy zabývat.

Konečným cílem Wernerovy zprávy bylo vytvoření hospodářské a měnové unie s volným pohybem zboží, služeb, lidí a kapitálu¹¹. (WERNER & al., 1970, str. 9) Hlavní pozornost byla věnována tomu, že měna má být společná a co to znamená. Byla diskutována možnost vytvoření společné měny i systému národních měn s vlastní jednotkou, ovšem s fixním kurzem. Možnosti jedné měny dávali autoři přednost kvůli politickému a psychologickému efektu, dojmu silnější nevratnosti měnové unie. Inspiraci pro nastavení vztahu centrální autority (na úrovni Společenství) a národních vykonavatelů politik hledali v USA. Samotné definici měny a její imanentní charakteristice a institucionálnímu nastavení byla věnována pozornost pouze okrajová. Autoři zprávy si toho byli sami vědomi: „Hlubší studie institucionálních problémů je mimo rámec úkolu této Skupiny, jež ovšem považovala za nutné na tyto zcela zásadní aspekty upozornit.“¹² (Ibid., str. 13) a „Je nezbytné připravit progresivní opatření k nalézání shody mezi nástroji monetární a úvěrové politiky, kterými by mohly členské země disponovat.“¹³ (Ibid., str. 21)

Pokud zpráva mluví o přítoku nových peněz do systému, pak v souvislosti s jejich získáním z vnějšku a s cílem udržování měnového kurzu, například prostřednictvím SDR Mezinárodního měnového fondu. Jedním z cílů projektu bylo také nenarušit existující (tedy bretonwoodský) mezinárodní finanční systém.

Jednou z navrhovaných institucí měl být také „Evropský Fond pro měnovou spolupráci“ popsáný v kapitole 6 Zprávy. Jednalo se o předobraz ECB. Operace Fondu měly být vyjádřeny v účetní jednotce postavené na zlatu. Centrální banky měly být úvěrovány

¹¹ Originální znění: „Economic and monetary union will make it possible to realize an area within which goods and services, people and capital will circulate freely and without competitive distortions, without thereby giving rise to structural or regional disequilibrium.“

¹² Originální znění: „A deeper study of the institutional problems thus raised is outside the framework of the mission of the Group, which has, however, thought it necessary to raise the essential aspects“

¹³ Originální znění: „In this context it is necessary to introduce progressively a measure of conformity between the instruments of monetary and credit policy at the disposal of the member countries.“

měnovou jednotkou proti poskytnutí USD nebo jiných rezervních nástrojů. (Ibid., str. 59 (7. část dodatku ke Zprávě))

Měna byla v zásadě definována jako účetní jednotka, přičemž bylo stanoveno, kdo může vytvářet hotovost. Role hotovosti ani její vztah k fiduciární emisi nebyly hlouběji rozpracovány, protože fyzická hotovost měla přirozené místo v ekonomice. Byla nezbytná k vyplácení mezd. S rozvojem elektronického bankovníctví a platebních karet (a také relativním poklesem objemu mezd na HDP) však svou roli ztrácí. To mimo jiné oslabuje kontrolu centrální banky nad peněžní zásobou v ekonomice.

2.2 Smlouva o fungování EU, HLAVA VIII Hospodářská a měnová politika

Maastrichtská smlouva obsahovala plán přechodu na společnou měnu. Typické pro unijní legislativu je, že se daleko více soustředila na ono slovo „společná“ spíše než na samotnou „měnu“. Autoři projektu se více obávali nestability dané rizikem kurzové spekulace (což na začátku 90. let bylo aktuální a dávalo to smysl), než aby se zabývali tím, zda měna emitovaná proti vytvoření dluhu nezatíží ekonomiku předlužením. Lisabonská smlouva na Maastrichtskou navazuje, přímo přejímá její ustanovení. Vznikla v době, kdy už existovalo euro. Euro jako takové je v ní definováno pouze jako společná (případně jednotná) měna a jeden ze symbolů Unie.

Podstatným zádrhelem pro některé monetární návrhy může být Článek 123 SFEU (bývalý článek 101 Smlouvy o ES), který stanoví, že „Evropské centrální bance nebo centrálním bankám členských států (dále jen „národní centrální banky“) se zakazuje poskytovat možnost přecerpaní zůstatku bankovních účtů nebo jakýkoli jiný typ úvěru orgánům, institucím nebo jiným subjektům Unie, ústředním vládám, regionálním nebo místním orgánům nebo jiným veřejnoprávním orgánům, jiným veřejnoprávním subjektům nebo veřejným podnikům členských států; rovněž je zakázán přímý nákup jejich dluhových nástrojů Evropskou centrální bankou nebo národními centrálními bankami.“

Není přímo řečeno, že centrální banka nemůže vytvořit peníze a prostě je na vládu převést, aniž by ta byla jejím dlužníkem. Argumentem a *minori ad maius* lze ale patrně usuzovat, že pokud je centrální bance zakázáno úvěrovat vládu, pak tím spíše je jí zakázáno peníze vládě prostě darovat. Článek ale zcela jistě nebrání přímé distribuci nových peněz

přímo mezi obyvatelstvo, jak navrhuje např. Mayer (MAYER, 2014b) nebo Sigurjonsson. (SIGURJONSSON, 2015)

Zákaz rozvíjí následující Článek 124 SFEU (bývalý článek 102 Smlouvy o ES): „Zakazují se jakákoli opatření, která nejsou odůvodněna veřejným dohledem a která umožňují orgánům, institucím nebo jiným subjektům Unie, ústředním vládám, regionálním nebo místním orgánům nebo jiným veřejným orgánům, jiným veřejnoprávním subjektům nebo veřejným podnikům členských států zvýhodněný přístup k finančním institucím.“

ECB od roku 2015 provádí kvantitativní uvolňování, čímž prakticky porušuje tato dvě ustanovení. Že ECB nakupuje vládní dluhopisy na sekundárním trhu¹⁴ a nikoli přímo, je v praxi irelevantní. Finanční instituce, která je ujištěna ECB, že koupí-li vládní dluhopis, dostane ho vzápětí proplacený v hotovosti, hraje pouze roli prostředníka. Mohlo by být dokonce rozumnější, kdyby ECB kupovala dluhopisy přímo od vlád, aby se na celé operaci prostředníci bezrizikově nepřizívovali (pak by ovšem bylo složitější získat od nich pro takovou politiku podporu).

Důležitý je Článek 128 SFEU (bývalý článek 106 Smlouvy o ES), který zakotvuje monopol na tisk hotovostního eura: „Evropská centrální banka má výlučné právo povolovat vydávání eurobankovek v Unii. Tyto bankovky mohou vydávat Evropská centrální banka a národní centrální banky. Bankovky vydávané Evropskou centrální bankou a národními centrálními bankami jsou jedinými bankovkami, které mají v Unii status zákonného platidla.“ Totéž obsahuje Článek 16 Protokolu č. 4 o Statutu Evropského systému centrálních bank a Evropské centrální banky. Hovoří se o bankovkách¹⁵ – dokonce pouze o eurobankovkách, což by ad absurdum znamenalo, že třeba česká koruna není zákonným platidlem v Unii¹⁶. Každopádně se takové ustanovení podle litery netýká elektronických peněz (ovšem že nejedná, jejich hlavními emitenty jsou komerční banky¹⁷). Důležité je, že pokud se nějaký

¹⁴ Přesný postup vysvětlují Claves, Leandro a Mandra. (CLAEYS, LEANDRO, & MANDRA, 2015)

¹⁵ Pravidla emise mincí jsou upravena ve 2. odstavci stejného paragrafu.

¹⁶ Výraz Unie v Lisabonské smlouvě reprezentuje celou EU, nikoli pouze eurozónu. Podle Článku 139 Přejícných ustanovení se však článek 128 nepoužije na státy, které zatím nesplňují podmínky používání společné měny.

¹⁷ Vedlejšími emitenty pak tzv. instituce elektronických peněz podle Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/110/ES a zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku, což je třeba společnost PayPal. Zákon jmenuje i centrální banku, její elektronické peníze však nevstupují do oběhu v reálné ekonomice, ale pouze umožňují clearing vzájemných pohledávek mezi komerčními bankami.

stát rozhodne vytvořit vlastní měnu, která nebude mít bankovky, tak toto ustanovení neporušuje. To je relevantní např. pro koncept Hard-eura navržený Ulrichem van Suntumem (SUNTUM, 2013). Jeho komplementární Hard-euro emitují národní centrální banky bez schválení ECB, ovšem nikoli hotovostně. Je otázka, nakolik lze jako bankovky vnímat některé měnové koncepty, které počítají s fyzickým nosičem. Mnohé takové byly navrženy pro řešení řecké krize, jak shrnuje Schuster. (SCHUSTER, 2012) Vzhledem k praxi, kdy v EU legálně fungují např. stravenky nebo lokální měny, by tyto měnové nástroje pod pojem bankovky spadat neměly. Některé státy chrání státní měnu a zakazují ohrožování jejího monopolu. V ČR je „výroba a využívání náhražek tuzemských peněz“ dokonce trestný čin podle § 239 zákona č.40/2009 Sb., trestního zákoníku: Ohrožování oběhu tuzemských peněz. Tyto předpisy jsou ve skutečnosti latentní a nikdo není na jejich základě stíhán, teoreticky je ovšem represe představitelná. V zásadě je nicméně z reálné neexistence postihů možné dovodit, že existence paralelních měn se evropskému právu neprotiví.

2.3 Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2013/36/EU a Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 575/2013

Směrnice o přístupu k činnosti úvěrových institucí a o obezřetnostním dohledu nad úvěrovými institucemi a investičními podniky a Nařízení o obezřetnostních požadavcích na úvěrové instituce a investiční podniky jsou klíčovými prvky jednotného souboru regulatorních pravidel pro všechny úvěrové instituce a investiční podniky, tedy pro instituce, které vytváří většinu peněz (v účetní, obvykle elektronické formě). Jsou zatím nejdůležitějšími dokumenty tzv. Bankovní unie. Směrnice zapracovává do evropského práva pravidla Basel III, nařízení pak přináší řadu dalších regulatorních požadavků. Přestože tyto základní akty sekundárního práva týkající se fungování eura obsahují více než 130 definic, peníze, měna ani euro v nich definovány nejsou. Nařízení definuje pouze finanční nástroje a to v čl. 4, odst. 50. Slovo hotovost se ve směrnici nevyskytuje, v nařízení na více místech, obvykle jako jedna z forem kolaterálu při poskytování úvěrů.

Z toho, že není jasněji vymezen pojem peněz nebo není přesněji vymezena pozice eura a něčeho, co bychom mohli označit za primární emisi, lze usoudit, že v představě zákonodárce různé typy peněz splývají. Samotné slovo peníze se v obou dokumentech vyskytuje dohromady 7x, z toho 6x jako součást termínu „držet peníze nebo cenné papíry“ – za peníze lze tedy považovat jakýkoli dluhový instrument. Pokud hotovost vnímáme jako dluh centrální

banky, pak evropská legislativa vůbec nepředpokládá možnou existenci tzv. aktivních peněz, tedy peněz, které nejsou zároveň něčí pohledávkou. Ani ji ovšem nezakazuje, což je podstatné.

Bankovní unie má za cíl zajistit větší stabilitu bank a zvýšit kvalitu dohledu. (ROLDÁN, 2014) Bankovní unie usměrňuje činnost bank, spíš než že by jim nějaké pravomoci přidávala či brala. Upravuje podnikání finančních institucí jako systémově klíčového průmyslu, aniž by však ještě zintenzivňovala ovlivňování veřejného sektoru aktivitami finančního sektoru (což nevylučuje vazby dohledu na makroprudenční politiku). Záměrem je „rozetnout začarovaný kruh mezi vládním zadlužením jednotlivých členských států a suverénní expozicí komerčních bank“¹⁸ (STANOVISKO SUMMITU EUROZÓNY, 2012). Tomu má dopomoci jednotný rezoluční mechanismus, který zabrání tomu, aby byla propříště too-big-to-fail banka sanována ze státního rozpočtu. Místo toho přijde záchrana z fondu, do něhož vkládají prostředky samy banky.

Dopady Bankovní unie na důvěryhodnost finančního sektoru, a tím pádem na zvýšení či snížení zájmu o alternativní měnová řešení, jsou těžko odhadnutelné. Bankovní unie předpokládá také plošný bail-in v případě potřeby. Aplikace bail-inu může vyvolat systemické efekty, může ohrozit stabilitu i zdravých bank, dominový efekt, řetězení ztrát (jako u Lehman Brothers). Proti tomu vznikly pojistky. Vklady střadatelů jsou pojištěné do 10 000 euro, v hierarchii nároků jsou ale až na dně (viz Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2014/59/EU O krizovém řízení). Nicméně byla to právě aplikace bail-inu, tedy konfiskace části vkladů, během kyperské bankovní krize v roce 2013, která způsobila pokles důvěry v euro a raketový nárůst ceny bitcoinu.

2.4 Nařízení Rady (ES) č. 974/98

Nařízení o zavedení eura ze dne 3. května 1998 definuje euro takto:

1) f) „jednotkou euro“ (se) rozumí měnová jednotka, jak je vymezena v článku 2 druhé větě;

tj.: 2) S účinkem od příslušných dat přijetí eura je měnou zúčastněných členských států euro. Měnovou jednotkou je jedno euro. Jedno euro se dělí na sto centů.

¹⁸ Originální znění: „break the vicious circle between banks and sovereigns“

Toť vše, co do definice měny. Jedná se o prostou definici měny jako účetní jednotky. To je potvrzeno i v Článku 4: „Euro je zúčtovací jednotkou Evropské centrální banky (ECB) a centrálních bank zúčastněných členských států“.

Závěr

Praktické fungování eura, tak jak je charakterizované v kapitole 1, má jen omezenou oporu v právním řádu. To neznamena, že je nelegální, neboť platí právní princip, že co není zákonem zakázáno, je (soukromým subjektům; což komerční banky jsou) dovoleno. Evropská legislativa se velmi obsáhle věnuje monetárním otázkám. Dokumenty jako Smlouva o EU, z níž vychází aktuální Smlouva o fungování EU, a jejich rozšíření typu Pakt stability a růstu či Six-pack nebo nejnověji politika Bankovní unie věnují velikou pozornost regulaci, integraci, dozoru, spolupráci a tomu, jaké mají být statistické výsledky např. veřejného zadlužení nebo inflace. Vedle toho samotné problematice nastavení měny není věnován prostor téměř žádný, jakoby to ani nebylo podstatné. S notnou dávkou přehánění by se to přirovnat k situaci, kdy se projektuje dopravní cesta včetně značení, pravidel provozu, dohledu nad jejich dodržováním a systému pokut za jejich nedodržování, aniž by však bylo jasné, zda se má po dané trase přepravovat automobil, vlak, loď nebo letadlo.

Evropská legislativa postrádá konkrétní definici peněz, od které by se mohla odvíjet regulace. Místo toho je na více místech regulováno praktické fungování peněz. Důsledkem je, že cokoli, co by mohlo být označeno jako primární emise peněz, splývá s fiduciární emisí tvořenou expanzí účetních rozvah komerčních bank.

Mainstreamová neoklasická ekonomická škola vychází z teze, že měna samotná není důležitá, že peníze nehrají žádnou roli, protože jen vyjadřují a usnadňují chod reálné ekonomiky. Jsou jen jakýmsi závojem a mazivem. Zamýšlet se nad tím, jak postavit měnu je proto pro neoklasického ekonoma nadbytečné. Změnit měnu a doufat ve změnu chování hospodářství by bylo stejně naivní, jako změnit matematiku a doufat, že se tomu přizpůsobí fyzikální jevy ve vesmíru. Možná, že právě převaha tohoto ekonomického uvažování ve veřejném prostoru vede k částečnému právnímu vakuu ve věci konkretizace toho, co jsou (a mohou být) peníze.

Až na drobná omezení zmíněná v podkapitole 2.2 neexistuje legislativa, která by bránila realizaci alternativních měnových konceptů. Hypotéza práce byla tedy vyvrácena a opačná hypotéza platí.

Tento příspěvek byl finančně podpořen z grantu (IGA VŠE) – IG210014 – *Nové směry governance ve světle finanční a dluhové krize*.

Literatura

- [1] Claeys, G., Leandro, Á., Mandra, A. 2015. *European Central Bank Quantitative Easing: Detailed Manual*. Brusel: Bruegel.
- [2] ECB. 9. Listopad 2000. *Domestic payments in Euroland: commercial and central bank money*. Dostupné na European Central Bank: Eurosystem: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2000/html/sp001109_2.en.html
- [3] ECB. 2012. *Virtual currency schemes*. [cit. 2015-12-13] Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>
- [4] ECB. *The Euro*. [cit. 2015-09-23], European Central Bank: Eurosystem. Dostupné na: <https://www.ecb.europa.eu/euro/html/index.en.html>
- [5] Keen, S. 2011. *Debunking Economics - The Naked Emperor Dethroned*. New York: Palgrave Mcmillan.
- [6] Krejčí, D. 1998. *Teorie endogenních peněz*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.
- [7] Mayer, T. 13. Prosinec 2014a. The Neo- Austrian response to the credit money system. Witten: *Přednáška na Conference on Institutional Change*.
- [8] Mayer, T. 2014b. *Vollgeld: Das Geldsystem der Zukunft. Unser Weg aus der Finanzkrise*. Marburg: Tectum.
- [9] Mcleay, M. e. 2014. *Money creation in the modern economy*. Bank of England: Quarterly Bulletin. [cit. 2014-06-30]. Dostupné na: <http://www.bankofengland.co.uk/publications/documents/quarterlybulletin/2014/qb14q1prereleasemoneycreation>
- [10] Mehrling, P. 2010. *The New Lombard Street: How the Fed Became the Dealer of Last Resort*. Princeton: Princeton University Press.
- [11] Revenda, Z. 2014. Vliv České národní banky na množství peněz v ekonomice. *Acta Oeconomica Pragensia*, 5, 3-17.
- [12] Roldán, J. M. 2014. *ECB Banking Supervision and Beyond*. Brusel: Centre for European Policy Studies.
- [13] Schuster, L. 2012. Parallelwährungen für die Eurozone – Überblick und Versuch einer Systematisierung. *Die Parallelwährung – Optionen, Chancen, Risiken, conference report*

of *BVMW* stránky 6-13. Berlin: Bundesverband mittelständische Wirtschaft, Unternehmerverband Deutschlands e. V.

- [14] Sigurjonsson, F. 2015. *Monetary Reform: A better monetary system for Iceland*. Reykjavik. [cit. 2015-12-13], Dostupné na: <https://www.forsaetisraduneyti.is/media/Skyrslur/monetary-reform.pdf>
- [15] Stanovisko Summitu eurozóny 2012. Euro Area Summit Statement from 29. June 2012. Brusel. [cit. 2015-12-13], Dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/en/european-council/pdf/20120629-euro-area-summit-statement-en_pdf/
- [16] Suntum, U. v. August 2013. A Parallel Currency Proposal for the Stronger EuroStates. *CAWM Discussion Paper No. 64*.
- [17] WEF. 2015. *The Future of Financial Services: How disruptive innovations are reshaping the way financial services are structured, provisioned and consumed*. [cit. 2015-09-23], Dostupné na: http://www3.weforum.org/docs/WEF_The_future_of_financial_services.pdf
- [18] Werner, P., et al. 1970. *Report to the Council and the Commission on the realization by stages of economic and monetary union in the Community "Werner Report"*. Lucemburk: Rada a Komise Evropských Společenství. [cit. 2015-12-13], Dostupné na: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication6142_en.pdf

Kontakt

Ing. Mgr. Jakub Jedlinský
Katedra světové ekonomiky, Fakulta mezinárodních vztahů, VŠE v Praze
nám. W. Churchilla 4
130 67 Praha 3
Česká republika
jjedlinsky@gmail.com